

θάναι, μάταιο, τιποτένιο, γιατί ο παλμός της ζωής θα του λείπη.

«Ο Νουμάς» που σήμερα, μέσα στη γενική μας χαρά, μπαίνει στα Δέκα του τὰ Χρόνια, μπορεί να το καυχιέται πως το έργο του είναι ή πνευματική κληρονομιά της σημερινής γενιάς, για τις κατοπινές. Μακριά από κάθε συγκαταβατική πολιτική, από κάθε ουδετερισμό, κι από κάθε διαλλαχτικότητα, (αφήνοντάς τ' αυτά στους μικρόπρεπους ανθρώπους, που ή ψυχική τους αδυναμία τους εμποδίζει να φροσιωθούν ολότελα σε μια Ίδέα, να τὰ δώσουν όλα για όλα χάρη μιας Ίδέας, να πλάσουν με άλλους λόγους μια Ίδέα) «ο Νουμάς» εργάστηκε αυτός μονάχος σε μια κίνηση έκπολιτιστική και καθάρια **Ρωμαϊκή**.

Η δύναμη μιας Ίδέας δε μετριέται με τὸν ἀριθμὸ τῶν ὁπαδῶν της. Πλανιούνται κείνοι που θαρρούνε, πως κατεβάζοντάς τη στο επίπεδο του δόλου θα την τονώσουν. Ἄν τὸ Ἔθνος δὲ μπόρεσε νὰ νοιώσῃ ἀκόμα τὴν ἀλήθεια τῆς γλωσσικῆς Ίδέας, τόσο τὸ χερότερο γιὰ ἓνα τέτοιο ψόφιο Ἔθνος. Ἄν «ο Νουμάς» δὲ διαβάζεται σήμερα ἀπ' ὅλους τοὺς Ρωμαίους, τόσο τὸ χερότερο γιὰ τοὺς Ρωμαίους. Τὸ μεγαλεῖο μιᾶς Ίδέας μετριέται ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε πραχτική ἐφαρμογή. Ὁ παλμός τῆς ζωῆς εἶναι ἡ δύναμή της. Οἱ λίγοι που θὰ μπορέσουν νὰ τὸν ξεχωρίσουν, ποτὲ δὲ θὰ θελήσουν νὰ τῆς προσφέρουν τάχα ἐκδούλεψες. Δὲ θὰ θελήσουν νὰ τὴν ἀπλώσουν προδίνοντάς τη. Δὲ θὰ μεταχειριστοῦν ποτὲ πολιτική. Δὲ θὰ πουλήσουν ποτὲ οὐτ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν Ίδέα, οὐτ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους. Αὐτοὶ εἶναι οἱ Ἐκλεχτοί. Ὁ κόσμος, ἂ θέλῃ, ἂς ἐρθῇ πρὸς αὐτοὺς. Αὐτοὶ δὲ θὰ πουλήσουν τὴν ψυχὴ τους γιὰ τ' ἀγαθὰ τοῦ κόσμου.

«Ο Νουμάς», τὰ Δέκα Χρόνια τῆς ζωῆς του, σίγουρος πως πορεύεται τὸ δρόμο τῆς Ἀλήθειας, ἔρριξε πάντα τὸ ἀνάθεμα στοὺς ἀνίκανους ἰδεολόγους. Μὲ τὴν αὐτοπεποίθησή που ἀντλούσε ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ίδέας, κ' ἔχοντας στὸ πλευρὸ του τὶς κορυφές τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, τὸν Ψυχάρη, τὸν Παλαμᾶ, τὸν Πάλλη, τὸν Ἑφταλιώτη, τὸν Πέτρο τὸ Βλαστό, δὲ λιποψύχισε στὸ μεγάλο τὸ ἔργο που πῆρε ἀπάνω του. Καὶ γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε σήμερ μονάχα αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει ὁλόκληρη τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ρωμιοσύνης.

Μακριὰ ἀπὸ κάθε μικροφιλοτιμία, μακριὰ ἀπὸ κάθε προσωπικὸ πάθος — ὅλοι Ἑσείς οἱ Ἐργάτες μιᾶς Ίδέας, ὅσοι μπορείτε νὰ βαστάξετε τὸ βάρος τῆς δίχως νὰ λυγίσετε, ὅλους μιὰ ψυχὴ σὰς ἀδερφώνει. Τὸ ξέρετε πως Ἑσείς σήμερα εἴσαστε ἡ δύναμη τοῦ Ἔθνους σας, Ὅσο κι ἂν οἱ τιποτένιοι καμαρώνουνε γιὰ μιὰ νίκη που εἶναι ἡ καταδίκη τους, ὅλοι ἐμεῖς ἐνωμένοι μέσα στὶς στήλες τοῦ «Νουμά», που εἶναι τιμὴ μας ἡ φιλοξενία του, ἂς ἐπικοινωνοῦμε σὲ μιὰ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ σκέψη μας εἶναι τοῦ Ἔθνους ἡ ὕψια ἡ σκέψη. Καλότυχος ὁ «Νουμάς» που τοῦλαχε νὰ δέχεται, νὰ σ' ἓνα βάζο, ὅλα τῆς σημερινῆς Ρωμιοσύνης τ' ἄνθια.

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

Ἰδιοκτήτης: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ἀρ. 4, ΑΘΗΝΑ

Συντρομὴ χρονιάτικη: Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη δρ. 10. Γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ φρ. χρ. 12,50.—Γιὰ τὶς ἐπαρχίες δεχόμαστε καὶ τρίμηνες συντρομὲς (: δρ. τὴν τρίμηνιά).—Κανένας δὲ γράφεται συντρομητὴς ἂ δὲν προπλερώσει τὴν συντρομὴ του.

20 λεπτὰ τὸ φύλλο. — Τὰ περσομένα φύλλα που λιοῦνται στὸ γραφεῖο μας διπλὴ τιμὴ.

Βρίσκεται στὴν Ἀθήνα σ' ὅλα τὰ κιόσκια, καὶ στὶς ἐπαρχίες σ' ὅλα τὰ πραχτορεῖα τῶν Ἐφημερίδων.

ΓΙΑΤΙ Ο ΝΟΥΜΑΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΝΟΥΜΑΣ

Εἶναι κάτι ἀστέρια στὸν οὐρανὸ που τὸ φῶς τους, λέν οἱ ἀστρονόμοι, ἀκόμα δὲν ἔφτασε ἴσα με τὴ γῆς Τί ἔχει νὰ κάμῃ, ἀφοῦ τὸ φῶς ὑπάρχει; Ἔτσι καὶ σὰ δὲν τὴ βλέπουμε, σ' ἀπόμακρα τούρανου, φεγγυβολᾷ ἡ ἀλήθεια. Θὰ φωτίσῃ κι αὐτὴ μιὰ μέρα τὴν Ἑλλάδα. ΨΥΧΑΡΗΣ

Τότε πρωτοδιάβασα συστηματικὰ Ψυχάρη. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1902, στ' Ἀμπελάκι τῆς Σαλαμίνας. Δούλευα τότε στὴν «Ἐστία» κ' εἶχα πάρει ἀπὸ τὸ γραφεῖο τὰ δυὸ καινούρια βιβλία τοῦ Ψυχάρη, «Γιὰ τὸ «Ρωμαϊκὸ θέατρο» καὶ «Ρόδα καὶ Μηλα» (τόμ. Α'), που κοιτόντουσαν κατασκοπισμένα σ' ἓνα τραπέζι μ' ἀκοπα τὰ φύλλα, καὶ τὰ μελετοῦσα στὸ ἡσυχο τὰκρογιάλι μου. Τὸν Ψυχάρη τονὲ γνώριζα ἴσαμε τότε μόνο ἀπὸ τὸ «Ταξίδι μου» που τὸ εἶχα διαβάσει ἅμα πρωτοδύηκε καὶ τὸν ἐχτιμούσα γιὰ καλὸ συγγραφέα. Στὰ γλωσσικὰ εἶμουνε καὶ γὼ βέρος Ἀθηναῖος δημοσιεγράφος, δηλ. εἶχα τὴ γνώμη μου, τὴ γνώμη τῆς ἀδιαδασιάς καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος, καὶ πίστευα πως ἡ γνώμη μου εἴτανε καὶ ἡ μόνη σωστὴ γνώμη. Δεύτερος μιχτὸς λοιπὸν καὶ γὼ, ἀφοῦ δὲν τῶχα μελετήσῃ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα κι ἀφοῦ ἔπρεπε νάχω μιὰ γνώμη. Μελετώντας τὸν Ψυχάρη ἀρχίνησα σιγὰ σιγὰ νὰ βγάζω ἀπὸ τὰ μάτια

μου τις δημοσιογραφικές τσίμπλες και να βλέπω πιο ξάστερα. Ο Ψυχάρης λοιπόν με παρακίνησε (χωρίς να γνωρίζομαστε καθόλου και χωρίς να έχουμε αλλάξει ούτε ένα γράμμα) να βγάλω το «Νουμά».

Κάπιο φιλικό μου πρόσωπο, που ζούσε τότε στο Παρίσι, θα θυμάται ίσως πώς του τ'όγραφα κείνη την εποχή από το ξοχικό μου πώς λογάριάζα να βγάλω μια φημερίδα βδομαδιακή, είδος πολιτική και φιλολογική επιθεώρηση, που να δουλέψει με πιο πλατύ και με πιο φιλελεύτερο πρόγραμμα από τα συνειθισμένα αθηναϊκά περιοδικά, και πώς το φύλλο αυτό λογαριάζω να ντύνω βαφτίσω «Χαραυγή». Σάν τάποφάσισα όριστικά να ντύνω το βγάλω, το βάφτισα «Νουμά», τοῦδωσα δηλ. το ψευτόνομά μου που το μεταχειριζόμουν αρκετά χρόνια στην «Εστία» και είτανε, να ποῦμε, γνωστή φήμα στην αγορά. Συλλογίζομουν τότε σὰ δημοσιογράφος ακόμα. Σήμερα βλέπω πόσο άσκημα έκαμα να διαλέξω για το φύλλο τουτο τέτιο τίτλο που δὲ λέει και δὲ σημαίνει τίποτα.

Γράφτηκε και ξαναγράφτηκε πὼς ο Ψυχάρης κι ο κ. Πάλλης με συμβούλεψανε και με παρακινήσανε να βγάλω το «Νουμά». Όχι. Με τον Ψυχάρη είχαμε τὴ γνωριμιὰ που έγραφα παραπάνου. Λίγες μέρες αφού βγήκε το πρώτο φύλλο τοῦγραφα. Του άνάφερα τὰ πικρά λόγια που γράφει στίς πρώτες πρώτες σελίδες του Α' τόμου «Ρόδα και Μηλα» για τους Αθηναίους φημεριδογράφους που ὕστερ' από τὰ Βαγγελικά του κηρύξανε άγρ ομποῦκοτάζι και δὲν του τυπώνανε οὔτε μιὰ άράδχ. Του άνάφερα τὰ λόγια του: «Τ' όνομά μου, και μόνο άφτό, να μὴν τὲ βάλλῃ φημερίδα, άναγνώστης να μὴν τὸ δῇ! Ὡστόσο μὴ νομίζετε πὼς δὲν τὸ βάζουνε και διόλου. Ἄλλο τίποτα. Τὸ βάζουνε κάθε τόσο, σάν είναι να με χτυπήσουνε, να με βρίσουνε, να με ποῦνε μπερμπάντη κι άλλες τέτοιες νοστιμάδες. Τίς λένε μάλιστα τόσο πιο έφκολα που τὸ ξέρουνε πὼς δὲν μπορῶ να περικριθῶ, αφού ὡς κ' οί φίλοι μου δὲν τολμοῦνε να δημοσιέψουνε άρθρο δικό μου». Του άνάφερα τὰ λόγια του και του δήλωσα πὼς άρχίνησα να βγάλω ένα βδομαδιατικό φύλλο και θάν τὸ θεωρήσω τιμή μου να τὸν έχω ταχτικό συνεργάτη μου. Ὅπως τὸ γράφει κι ὁ ίδιος (*), δὲν να πρόσεξε, δὲν τὰ

πίστεψε τὰ λόγια μου. Μοῦ άπάντησε μ' ένα γράμμα ευγενικό και μοῦλεγε πὼς μοῦ στέλνει και τὴ «συντρομούλα» του, δέκα φράγκα χρυσά. Ὑστερις από δυο τρεῖς μήνες μοῦ ξανάγραψε και μοῦπε να γράψω συντρομητὴ και τὸν κ. Πάλλη που εἶναι «καλὸς άθρῶπος». Άρθρο του πρωτοδημοσίεψε ὕστερ' από έννιά μήνες, στὸν αριθ. 58 (31 Αὐγ. 1903), σελ. 1, «Ἰδέες και πρόσωπα».

Με τὸν κ. Πάλλη γνωρίστηκα τὸν Ἀπρίλη του 1903, δηλ. τότε μοῦ πρωτόγραψε. Δημοσίευα μιὰ σειρά πολιτικά άρθρα στὸ «Νουμά», με τὸ γενικό τίτλο «Ἡ σανιδοκρατουμένη Ἑλλάς», τὸ φύλλο δὲν πουλιότανε, συνδρομητὲς λιγοστοί, τὰ δικά μου τὰ λεφτά σωνόντουσαν και τοῦγραφα να με συντρέξει για να μπορέσω να ξακολουθήσω τὸ φύλλο. Μοῦ άπάντησε πὼς «άν και δὲ συμφωνοῦμε στίς γλωσσικές ἰδέες (έγραφα ακόμα γλώσσα δημοσιογράφου, μισή κι άχρωμάτιστη) βλέπει πὼς εἶμαι άθρῶπος με χαρακτήρα» κτλ. και μοῦταξε να πλερώνει συντρομή πέντε λίρες τὸ μήνα, τὰ έξοδα δηλ. ένδὸς φύλλου κάθε μήνα, που ξακολουθεῖ να τὴν πλερώνει ἴσαμε σήμερα.

Τὸ καλοκαίρι που ταξιδεύαμε μαζί, ένα δειλινὸ

παινο για τὰ καλά του αἰτήματα. Μὰ μεγάλες ελπίδες δὲν είχα. Μοῦ έτυχε πολλές φορές να μὲ γράφουνε γράμμα-α φλογισμένα για τὴ δημοτική, να μὲ γράφουνε σὲ στιγμή που άρχιζε να βλέπῃ τὸ φῶς κανένα καινούργιο περιοδικό. Έτυχε μάλιστα να μοῦ τὰ γράφουνε πρωτοῦ βγῇ στὸ δημόσιο — και να μὴ βγῇ ποτέ του. Τὸ Γενάρη 1903, έλεγα κιόλας πὼς άδύνατο ὕστερ. από τὰ φοιτητικά, τὴν τρομέρα και τὴ σάχλα τὴ γενική, άδύνατο να φαῖῃ άθρῶπος, που μόνος του, χωρὶς βοήθεια και χωρὶς βοηθός, να πολεμήσῃ με τὰ σωτὰ του για τὴ γλώσσα.

«Περνῇ καιρός. Ένα πρωτ, να σου που μοῦ έρχονται με τὸ ταχυδρομείο παραπάνου τοῦ Ταγκόπουλου, και τί παραπάνου; πικρά, που δὲν του στέλνω, λέει, τίποτα να τὸ δημοσιέψῃ. Παραπονόανε και στίς Πάλλη, για να με παρακινήσῃ ο Πάλλης και να στεί ω. Ξυπάστηκα. Που να τὸ προσμῶνω τέτιο πράμα; Λοιπὸν εἶτανε αλήθεια; Δὲ χωράτερε ο φίλος; Ἦθελε δημοτική; Δὲ φοδόντανε τὸν άγώνα; Νά δῆτε τόντ εἰ περίεργο που εἶναι. Πολλές φορές τὸ συλλογίστηκα. Όταν εἶναι ὠριμὴ μιὰ ἰδέα, ο άθρῶπος πάντα βρίσκειται. Ἀδιάφορο από που ξεριπώνει, σὲ τί δουλειὰ καταγινόντανε πρώτα; μήτε ο ίδιος κάποτες τὸ ξέρει γικτι έκανε πριν άλλῃ δουλειὰ και πιάνει τώρα μιάν άλλῃ, ελκτελα διαφορετική. Ὁ Ταγκόπουλος εἶναι γιατρός. Θαρρῶ πὼς πρωτοῦ βγάλῃ τὸ Νουμά, δημοσιογραφέσῃ στήν καθαρέδουσα. Θαρρῶ μάλιστα πὼς θάξῃσε χρόνια και χρόνια ο Ταγκόπουλος, δίχως ν' βάλλῃ δημοτική με τὸ νοῦ του. Και να σου μιὰ μέρα που τὸν άδράχνει τὸ διαμόνιο, τὸν άρκάζει, κι άφτός που ο δρόμος του πήγαινε αλάργα στήν άρχή από τὸ δικό μας, γυρίζει με τὸ μέρος μας, τὴν ὠρα ἴσια ἴσια όπου τὸν είχαμε άνάγκη, και γίνεται σήμερα άχωριστος από τὴν ἰδέα».

(*) Κοίταξε «Ρόδα και Μηλα» τόμ. Α' σελ. 21—22. «Έλαδα σὰ καλὰ καθούμενα, τὸ Γενάρη 1903, ένα γράμμα τοῦ Ταγκόπουλου με δυο τρεῖς Νουμάδες φρέσκους φρέσκους. Τὸ γράμμα του γεμάτο φλόγα, γεμάτο άφροσίωση στήν ἰδέα. Νά σὰς πῶ τὴν άμαρτία μου, πολὺ δὲν πρόσεξα. Δηλαδή, του άπάντησα, καθὼς ταίριαζε, καθὼς εἶναι και χρέος μου να του δῶω λίγο θάρρος, να του βάλω κ' έναν ἑ-

πού πηγαίναμε περίπλο με τὰμάξι ἀπὸ τὴν Τρι-
πολιτσά στὴν Τεγέα, μοῦ εἶπε ἔτσι, ξαφνικά·

— Παραπονέθηκες, μαθαίνω, σὲ πολλοὺς πῶς
σὲ πῆρα στὸ λαιμό μου.

Χαμογέλασα·

— Δὲ μὲ παρακίνησες λόγου σου νὰ βγάλω τὸ
«Νουμᾶ» οὔτε μὲ ἀνάγκασες νὰ τὸν ξακολουθήσω,
γιὰ νᾶχω λόγο νὰ παραπονεθῶ ἐναντίο σου. Στὰ ὅ-
στερα, γιατί νὰ παραπονεθῶ; Περηφανεύομαι ποῦ-
βγαλα τὸ «Νουμᾶ» καὶ περηφανεύομαι πού μπόρε-
σα καὶ τὸν κράτησα ἴσαμε σήμερα. Ἀντὶ λοιπὸν πα-
ράπονα, τὸ ἐναντίο βνωμοσύνη σοῦ χρωστῶ πού μὲ
τὴν ἠθική καὶ μὲ τὴν ὕλική σου συντρομή, μοῦ δυ-
νάμωσες τὸ θάρρος μου γιὰ τὸν ἀγώνα.

Χαίρουμαι πού μοῦ δίνεται σήμερα εὐκαιρία νὰν
τὰ ξαναπῶ τὰ ἴδια λόγια πού εἶπα στὸν κ. Πάλλη
κεῖνο τὸ δειλινό. Καὶ σήμερα, μιὰ τέτια μέρα, πού
εἶναι γιὰ μένα ἀληθινὴ Λαμπρή, ρήχνοντας τὴ μα-
τιὰ μου πίσω, στὰ χρόνια πού περάσανε ἀπὸ τὴ μέ-
ρα ποῦ βγαλα τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Νουμᾶ», δὲ βλέ-
πω τ' ἀγκαθερὰ μονοπάτια πού διάδηκα οὔτε τὰ-
δειανὰ ποτήρια πού μοῦ προσφερθήκανε γιομάτα φαρ-
μάκι, μὰ βλέπω μοναχὰ τὰ γαθὰ χέρια πού μ' ἀγγε-
λικὰ χαλσύνει μὲ στηρίζανε στὸ δρόμο μου — καὶ τὰ
φιλῶ.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ἀνάμεσα στοὺς παλιούς ἢ γέρους πολεμιστές,
ἀληθινούς γερολόκους τοῦ γλωσσικοῦ ἀγώνα, τολ-
μάει νὰ ξεπροβάλλει δειλὰ-δειλὰ τὴν κεφαλὴ ἓνας
χτεσινός, τολμάει νὰ βγάλει τὴ φωνή του στὸ πα-
νηγυρικό ἐτοῦτο φύλλο τοῦ «Νουμᾶ» ἓνας πού ἀπὸ
λίγες μόλις μέρες μπορεῖ νὰ λογαριαστεῖ γιὰ συνε-
ργάτης του. Τὸ νεοπρόβαλτο κουφόνι βλέπει μπρο-
στά του στῆθια στρατηγῶν γιομισμένα πληγές μὰ
καὶ παράσημα γιὰ τὶς ἀνεχτίμητες ὑπηρεσίες τους,
κι ἀκούει σὲ γλώσσα ὀλοζώντανη τὴν ἀλησμόνητο
ἐπὶ τοῦ Γερο-Σπαρτιατῶνε:

Ἄμμες πόκ' ἤμες ἄλκιμοι νεοῖναι.

Ζαλίζεται βλέποντας τὸ τί ἔγινε τόσον καιρὸ,
πού αὐτὸ εἶταν στὰ σπάργανα, χωρὶς τὴ βοήθεια
του, τὰ χάνει ἀπελπισμένο — μὰ στὸ τέλος βρίσκε-
ται καὶ γι' αὐτὸ μιὰ παρηγοριά, ἢ παρηγοριά πού
κρατᾷ τοὺς νιούς στὴ ζωὴ, ὅπως ἢ περηφάνεια
γιὰ τὶς περασμένες δόξες τοῦ γέρου· σκέφτεται
πῶς ἔχει τὴ δύναμη νὰ βγεῖ κι αὐτὸ στὸν ἀγώνα,
ὅπως οἱ ἄλλοι πού τοὺς βλέπει μὲ θαυμασμό, νοιώθει

μέσα του ζωὴ, νοιώθει τὴν ἐλπίδα τὴν κάπως ὑπε-
ροπτική τῶ νιῶν

ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρρονες.

Ἱστορία δὲν ἔχει ὁ νιός· γι' αὐτὸ θὰ παραξε-
νευτεῖ ἴσως ὁποῖος πάρει στὰ χέρια του αὐτὸ τὸ φύλ-
λο τοῦ «Νουμᾶ» πού ἀφιερώνεται στὴν ἐργασία ἐν-
νιά ὀλόκληρων χρόνων, πού ἀφιερώνεται στὸ παρελ-
θόν, νὰ βρίσκει τὸ νομὰ τοῦ καινούργιου κι ἀπ' τοὺς
πιο νέους συνεργάτες. Τί νὰ πεῖ γιὰ τὰ περασμένα
ἓνας πού μόνο τὰ θαυμάζει καὶ δὲν τολμάει νὰ τ'
ἀγγίξει μὲ τὰ βέδηλά του χέρια; Τί νὰ ἐγκωμιάσει
τὸ ὅτι ἔγινε αὐτὸς πού τὰ κοιτάει μὲ μάτια ὀλοζή-
λια γιὰτὶ δὲν ἔδωλε κι αὐτὸς τὸ χεράκι του; Ἄν
αἰστανότανε πῶς τὸ παρελθόν μᾶς ἔφτασε στὸ τέρ-
μα τοῦ ἀγώνα — μόνο ἀπογοήτεψης κι ἀπελπισίας
τόνους θὰ σημείωνε ἢ πέννα του. Μὰ γιὰ τὴν τύχη
του τὴν καλὴ — τοῦ μένει ἢ χαρά, πῶς βγαίνει
μέσα στὴν πιὸ κρίσιμη ἐποχὴ τοῦ ἀγώνα, πῶς μα-
κρὰ εἴμαστε ἀκόμα ἀπ' τὸ τέλος καὶ πῶς ἢ δύνα-
μή του θὰ εἶναι χρήσιμη γιὰ κεῖνον. Ὅτι ἔγινε ὡς
τώρα, οἱ πράξεις τῶν ἡρώων τοῦ ἀγώνα ὡς τὰ σήμε-
ρα, εἶναι γι' αὐτὸν ὅχι μόνο ἀντικείμενα θαυμασμοῦ
μὰ καὶ βούκεντρα, εἶναι μυστικὲς θοορίες φωνῆς πού
τίς ἀκούει μὲς στὸν ὕπνο του καὶ δὲν τὸν ἀφύπνουν
νὰ κοιμηθεῖ, τοῦ ὀρθανοίγουν τὰ μάτια γιὰ νὰ ἴδῃ
πόσο μεγάλο κομμάτι λείπεται ἀκόμα, γιὰ νὰ νοιώ-
σει, πῶς πρέπει, γυμνώνοντας τὰ μπράτσα του, ν'
ἀρχίσει κι ὁ ἴδιος τὴ δουλειά. Ἔτσι, σὲ γραμμὲς
αὐτὲς δὲ θὰ ἴδῃ κανεὶς, ὅπως ἴσως τὸ περίμενε, διή-
γησι γιὰ τὰ περασμένα, διήγησι πού ταιριάζει
στοὺς παλιούς ἀγωνιστὰς μὲ τὶς ἀπειρες ἀναμνήσεις
τους. (Οἱ γραμμὲς αὐτὲς δὲν εἶναι γιὰ τοὺς γέρους,
πού δὲν περιμένουν τὰ δικά μας; τὰ ἐγκώμια, μὰ
ξέρουν μόνοι τους καλὰ τὸ Μεγάλο πού πρόσφεραν
ὡς τὰ τώρα· εἶναι γιὰ τοὺς νιούς, πού θὰ μπορού-
σαν, βλέποντας μόνο περασμένες πράξεις νὰ ζυμνοῦν-
ται, νὰ αἰστανθοῦν μέσα τους τὴ ρωμαϊκὴ
προγονοπληξία, νὰ ζητήσουν κι αὐτοὶ μεράδι
ἀπ' τὶς δάφνες πού κοσμοῦν τὰ κεφάλια τῶν
πατεράδων τους, νὰ ξεχάσουν πῶς πρέπει κι οἱ ἴδιοι
νὰ ἐργαστοῦν γιὰ νὰ πλησιάσουν τὸ τέρμα πού ἔδω-
λαν ἐκεῖνοι, **μὰ δὲν τῶφτασαν**. Δὲν εἶναι βέβαια αὐ-
τὸ κατηγορία στοὺς τιμημένους μας στρατηγούς· μα-
κάρι νᾶφτανε ἢ καλὴ θέλησι κι ἢ ἀφιέρωσι τῆς
δύναμής τους ὀλόκληρης στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ νίκη!
Κάθε ἀγώνας σοβαρὸς βρίσκει ἀντίδρασεις πολλὰς,
βρίσκει μπροστά του εἰδῶλα πολυκέφαλα πού, σὰν
ἀνήκει μόνο στὴ μυθολογία ἓνας Ἡρακλῆς, πολὺ
δύσκολα σκοτώνονται. Οἱ παλιοὶ ἔκαμαν ὅτι μπο-
ροῦσαν καὶ κάποιον περσότερο — μὰ ἄφησαν ἀκόμα πο-
λὺ-πολὺ γιὰ μᾶς. Ἰσως καὶ μεις ἀκόμη ἀφήσουμε